

УДК 37.013+378:398.1 (045)

ЛАРИСА ГЕОРГІНОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Буча, Український гуманітарний інститут)
LARYSA GEORGINOVA,
candidate of pedagogical sciences, assistant professor
(Ukraine, Bucha, Ukrainian Institute of Arts and Sciences)
orcid.org/0000-0002-1917-7362
ВАЛЕНТИНА КУРИЛЯК,
студентка
(Україна, Буча, Український гуманітарний інститут)
VALENTINA KURYLIAK,
student
(Ukraine, Bucha, Ukrainian Institute of Arts and Sciences)
orcid.org/ 0000-0001-5245-9700

Основа педагогічних ідей Яна Амоса Коменського

Basis of Pedagogical Ideas of Jan Amos Comenius

Пропонуємо вашій увазі дослідження діяльності Яна Амоса Коменського на предмет аналізу джерела його педагогічних ідей. Аналіз доступних робіт Я.А. Коменського довів, що його релігійні погляди та педагогічна діяльність пронизана протестантським вченням, фундаментом якого була Біблія. У роботі приведено порівняльний аналіз філософсько-педагогічного спадку Я.А. Коменського зі Святим Письмом. На основі проведеного аналізу встановлено, що педагогічна реформа Я.А.Коменського пронизана біблійними ідеями, а для підтвердження багатьох з них відомий педагог цитував біблійні вірші і щиро вважав, що основою освіти є підготовка учня не тільки для земного життя, але й до вічного. У статті аргументується точка зору стосовно того, що Я.А. Коменський є християнським педагогом, а не гуманістом, оскільки його праці були написані для того, щоб приготувати людей до зустрічі з Богом.

Ключові слова: педагогічні ідеї, біблійні принципи, протестантські погляди, моральні принципи. порівняльний аналіз.

A study of Jan Amos Comenius' writings in terms of analyzing the source of his educational ideas is offered in the article. Analysis of available Comenius' works proved that his religious beliefs and teaching activities are permeated with Protestant doctrine, the foundation of which was the Bible. The article presents the comparative analysis of Jan Amos Comenius' philosophical and pedagogical legacy with the Scriptures. Based on the analysis it was established that Comenius' educational reform is filled with a multitude of biblical ideas. To confirm many of them well-known teacher quoted Bible verses and sincerely believed that the basis of education was to prepare the student not only to earthly life but also to eternal one. The article reasons a point of view that JA Comenius is a Christian teacher and not a humanist because his works were written in order to prepare people to meet God.

The analysis revealed that the humanistic call of JA Comenius is not appropriate, since writing his books, he quoted Bible verses to confirm this or that opinion, rules or nearby. Therefore, correct to call him a Christian teacher who wanted to each school brought in students not only the ability to learn, but pryuvala any reverence for the Lord, the desire to serve others from the heart, love for Scripture and taught everyone everywhere to see and understand God.

Key words: pedagogical ideas, biblical principles, Protestant views, moral principles. comparative analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Виховання є атрибутивним елементом людської екзистенції в здійсненні «людськості», що супроводжує людину з перших кроків її історичного існування. Воно стає істотною ознакою будь-якої організованої суспільності, а це означає, що сутнісні соціальні перетворення завжди приводили до переосмислення традиційних форм суспільного життя і його інститутів, утому числі тих, що стосуються системи виховання. Оскільки процес виховання людини, що є об'єктом пізнання множини суспільних наук, зокрема, педагогіки, соціології, політології, соціальної філософії, культурології, психології та, навіть, історії, отримує в цих науках цінне, хоч часто і дисонансне тлумачення щодо соціального статусу, змісту, форм та методів виховання.

Проблема дослідження полягає в тому, що значна кількість дослідників діяльності Яна Амоса

Коменського, зокрема, В.О.Сластьонін, І.Ф.Ісаєв, А.І.Міщенко, Є.Н.Шиянов, Н.В.Бородковська, І.Ф.Харламов вважають, що в «основі педагогічної системи Яна Амоса Коменського лежать принципи матеріалістичного сенсуалізму» [1; 2], а його самого називають гуманістом, який не зміг повністю позбавитися християнського світогляду, оскільки жив у середньовічний час, де авторитетом у багатьох питаннях суспільства була католицька церква, у тому числі й у питанні освіти. І тому, є актуальним проаналізувати літературно-педагогічний спадок чеського реформатора і дослідити основне джерело його педагогічних ідей та реформ.

Аналіз досліджень і публікацій... Спробуємо замислитись над тим, чому проблеми виховання людини, маючи один і той же зміст, «кочують» із століття в століття, із теорії в теорію, не знаходячи свого вирішення на рівні загального, тобто науково-педагогічного пізнання. Мова йде про те, що одні й ті ж проблеми виховання, починаючи з античності, постійно вкрадаються в усі наступні педагогічні концепції, сіючи розпач і невпевненість серед їхніх творців своєю складністю щодо вирішення [3, с. 628]. Складається враження, що сутнісні педагогічні проблеми, взагалі, не мають ніякого позитивного вирішення. Чи можна з цим погодитись? Чи є якісь аргументи спростувати подібне враження? Наскільки одвічні педагогічні проблеми є фундаментальними? Де приховані джерела та чинники їх живучості як нерозв'язних проблем? Чи може змінитись ситуація в педагогічній науці з вирішенням складних проблем виховання? Подібні світоглядні засади нової філософської парадигми повністю екстраполюються Яном Амосом Коменським на розуміння сутності людини. На тлі живої гуманістичної традиції щодо унікальності кожної конкретної людини, вона, тобто, людина набуває ще і статусу «елемента світу», губиться серед інших низко подібних фізичних елементів. Отже, своєрідне розуміння Я.А. Коменським природовідповідності приводить його до педагогіки управління, в якій вихованець розглядається лише як певний безформений, пасивний початковий матеріал, з якого власне і «ліплять» людину.

У межі природовідповідності виховання, де цей принцип є сутнісним елементом пануючої філософської парадигми, досить послідовно влітаються передані у спадщину від античної думки ідеї колективності та універсальності виховання з поправкою на Відродження і динамічне входження природознавства в людське буття. Я.А. Коменський не має ніякого сумніву з приводу того, що виховання «повинно бути загальним», маючи на увазі не тільки його суспільний характер, або ж своєрідно пояснюючи суспільний характер виховання. Для усіх потрібне єдине й однакове виховання, і турбота про це виховання має бути загальною, а не приватною справою [4].

Формулювання цілей статті. Виходячи із вищезазначеного, метою статті є аналіз теорії та цілей парадигми виховання Яна Амоса Коменського та обґрунтування ідеї, що фундаментом його педагогічних праць є Біблія, а не філософські праці античних філософів.

Викладення основного матеріалу. Кожен, хто хоч раз читав чи знайомий з працями Я.А. Коменського [8], звернув увагу на те, що вони пронизані протестантськими поглядами. І кінцевою метою освітньої системи Я.А. Коменського є виховання дітей саме в християнському дусі та істині, оскільки вже тут, на землі, вважає великий чеський педагог, необхідно приготуватися до вічного життя. Коренями такого погляду є те, що Я.А. Коменський був членом чеських братів, які більше відомі під назвою моравська церква. Займав статус єпископа в одній із церков. Тому, доречно буде розглянути релігійні доктрини моравської церкви і коротко привести її історію.

Моравська церква була створена представниками гуситського руху. З історії відомо, що на початку послідовники цього протестантського руху мали назву «Братське об'єднання». Але внаслідок того, що члени церкви були настільки активними у виконанні місії церкви, що церква стала відома під назвою моравська. Відомо, що доктринальні принципи чеських братів мають корені, як від Яна Гуса так і від Мартіна Лютера.

Читаючи педагогічну працю Я.А. Коменського «Велика дидактика» вже із самих назв розділів можна побачити, що це була глибоко віруюча людина, християнин. Він вважав, що без допомоги Господа досягти гарної поведінки, дисципліни, порядку в школі неможливо, тому підтвердити думку сучасних його дослідників, що він був гуманістом немає підстав, адже гуманіст – це той, хто вірить, що можливо побудувати високоморальне суспільство, розвиваючи в собі високі людські цінності. І оскільки гуманізм повністю не теїстичний [4, 52-53], то не визнається ніяка Божа сила в розвитку високих моральних цінностей, просто кажучи людина сама може сама в собі розвинути високі моральні цінності, не звертаючись за допомогою до Бога. А згідно поглядів Я.А. Коменського вся його шкільна система повинна переслідувати одну єдину мету, це пам'ятати, що земне життя – це є лише підготовка до вічного [4, с. 260]. У своїх працях Я.А. Коменський не раз повторює, що усі найкращі якості закладені в людині Богом, тому їх протягом навчання і життя треба активно розвивати.

У збірнику, який був надрукований у 1653 році під назвою «Правила поведінки для юнаків», яскраво відображені біблійні погляди Я.А. Коменського на поведінку юнаків, а також наведені причини того, чому необхідно жити за цими правилами. Наприклад, основою морального критерію

для кожної людини Я.А. Коменський називає Слово Боже. І якщо детально дослідити його роботи, то побачимо, що головним джерелом його педагогічних та моральних ідей була Біблія. Він рекомендує не клястися і щоб слова були «так» або «ні» (паралель із Євангелія від Матфія 5:37), не виправдовуватися, якщо зробив помилку, покаятися і попросити пробачення у того, кого образив. Великий чеський педагог рекомендує кожному мати особисту Біблію та книгу Псалмів, спостерігати за своїми думками, словами, мімікою, щоб у думках не виявилось того, що непристойне перед Господом. Коли співає церква, не мовчи, рекомендує Я.А. Коменський своїм слухачам, а співай разом з усіма, тому що: «кожний повинен перетворювати своє серце і уста в органи Божої слави» [5].

Описуючи правила поведінки у церкві, Я.А. Коменський зауважував, що якщо слухач: «почує, що приводиться якесь місце із Святого Письма для пояснення Слова Божого через проповідь, необхідно в ту саму хвилину відкрити Біблію і відмітити те місце». Головною метою цієї поради було те, щоб слухач власноруч переконався, що той, хто проповідує, говорить істину, засновану, виключно, на Святому Письмі [5].

Основним завданням, зазначеним у його педагогічних працях, було наступне: знайти, дослідити та розвинути методику, завдяки якій кожний, хто навчається, міг якомога більшому навчитися, і якомога менше витратити часу на одурення та марну роботу, а більше мати успіхів та радощів від правильно проведеного дозвілля [4, 243].

Педагогічні ідеї Я.А. Коменського, наведені у його праці «Велика дидактика» у порівнянні з принципами, зазначеними у змісті біблійних віршів, де прослідковується така сама ідея, нами проаналізовано та наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння педагогічних ідей Я.А. Коменського з принципами, зазначеними у змісті біблійних віршів

№	Порада, ідея, правило, що запропоноване Я.А. Коменським [4]	Зміст біблійного вірша [7]
1.	Звертаючись до батьків, Я.А. Коменський рекомендує у процесі виховання своїх дітей не дратувати їх і не нервувати, батьківське виховання має бути приемним для дітей і вони будуть розуміти, що ваше повчання – це як гіркі трави, їх просто треба випити, щоб не хворіти.	Повторення Закону 6,7 (повчай синів своїх усюди). Апостол Павло Ефес. 6:4 (батьки не дратуйте дітей ..., виховуйте їх у Господі).
2.	Усе, що стосується виховання та піклування про дітей, повинно виключно лежати на батьках. На прикладі рослини педагог підкреслює, що християнські діти не можуть рости, як необроблений ліс. Чому на батьків, а не на вчителів? Тому, відповідає Я.А. Коменський, що діти зобов'язані своїм існуванням батькам і вони повинні стати джерелом святого, морального, розумного життя для своїх батьків.	Спираючись на Буття 18, 19 (заповідав своїм синам ходити шляхом Господнім) – педагог підкреслює, що Авраам застосовував це правило до своїх дітей.
3.	Навчатися повинні не тільки юнаки, але й дівчата. Я.А. Коменський пише, нехай ніхто не приводить мені проти цього правила слова Павла, що жінці він вчитися не дозволяє (1 Тимофію 2:12), чи словами Ювеніла: «Якщо Матрона заміжня, їй не потрібна гарна мова чи знати якісь історії».	Виступає проти того, щоб використовували Святе Письмо як аргумент проти навчання дівчат (1 Тим. 2:12). Треба вчитися, щоб всюди бачити і пізнавати Бога.
4.	Справжня школа повинна бути майстерною. І тільки тоді школа виконає своє покликання, коли кожний учень буде осяяний блиском глибокої мудрості для того, щоб він міг швидко проникати в глибини таємниць та розуміти їх. І в результаті душі будуть тягнутися до гармонії, кожне серце наповнюватися	Спирається на Книгу Премудрості Соломона 7,17 розділи.

	любов'ю Бога і щоб вже на землі діти навчилися жити небесним життям. Коротко, навчайте в школах учнів усього, що треба для практичного життя.	
5.	Якщо учні та вчителі, або батьки жаліються, то перетворіть це на пошук кращого та досконалішого. Чому, тому що все просто, минулого не повернеш, роки, які прожив не вернеш, втрачену молодість ніяк не виправиш, тому єдине, що нам залишається - це настільки добре попіклуватися про наших синів та дочок, щоб в їхньому житті не повторилася наша гріховна доля.	Оскільки, тільки Господь в силах виправити наші криві дороги та виправити на помилки, тому не рахуйте свої недоліки та недоліки інших, звертайтеся до Господа і Він допоможе. Екл. 1:15.
6.	Кожному юнакові, без виключення, необхідно впроваджувати такі якості як чесність, бажання досягнути гармонії, мудрість, справедливість, помірність та мужність.	На прикладі будинку Я.А. Коменський пише, що якщо в ньому будуть слабкі опори, погано скріплені деталі, то він буде хитатися та впаде (Матф. 7:28).
7.	Оскільки кожний учень проведе своє майбутнє життя в оточенні різних людей, то їм треба навчитися не боятися спілкуватися, не боятися людей і, найголовніше, виконувати свою роботу чесно та якісно. Щоб вони не стали в майбутньому тягарем для батьків та для землі, туніядцем, нелюдимим мізантропом.	Чеснота людини вирощується через справи, а не через пусті балачки (Екл. 9:10, Псалом 36:27).
8.	Особливо необхідно кожному учневі впровадити в розум сестру справедливості – це готовність служити іншим з великим бажанням.	Необхідно служити іншим, використовуючи той дар, яким вас наділив Господь (1 Петра 4:10).
9.	Кожному необхідно зрозуміти призначення свого життя. Це призначення полягає в тому, що ми не народжуємося виключно самі для себе, але для Бога і для нашого ближнього, взагалі, для всього людства. Виходячи з цього твердження, нехай кожний пам'ятає: вже з дитинства необхідно звикати бути схожим на ангелів, Господа і на духовного ближнього. Навчіть дітей робити користь якомога найбільшій кількості людей. У результаті настане щасливий стан душі та тіла.	Необхідно, щоб бажання служити проникло в глибину суспільства. Люди повинні всюди допомагати один одному, бажати це робити. Їх просто треба цьому навчити. (Матф. 7:28, Матф. 5-7).
10.	Перед очима дітей завжди нехай сяють приклади високо морального святого життя вчителів, батьків, друзів та інших. Діти як мавпочки, постійно копіюють когось, питання в тому – це добре чи дурне. Тому пам'ятайте, діти вчать скоріше копіювати ніж пізнавати.	В даній пораді зазначено біблійний принцип, який записаний в 1 Кор. 5:1, Філіп. 3:17, Ефес. 5:1.
11.	Використовуйте у навчанні дітей прості, ясні приклади, що взято із життя. Це можуть бути життєві історії, оскільки такий підхід найкраще запам'ятовується і справляє найбільше враження.	У проповідях Ісус Христос широко використовував ілюстрації з навколишньої природи та життя. (Лук. 18, Марка 4, Лук. 15, 16).
12.	За погану поведінку необхідно карати більш строго, ніж за низькі оцінки. Чому так, тому що вчинки людей діляться на три види: 1. вчинки, що сплюндрують	Згідно цього вірша хула на Святого Духа не може бути прощена Господом (Марка 3:29).

	<p>велич Божу; 2. вчинки, що сплюндрують основу усіх чеснот, таких як смирення та слухняність; 3. вчинки, які перешкоджають високій якості в навчанні. Тому те, що проти Господа, треба строго карати – це мерзота, яку треба викоринити, і це варте найвищої форми покарання. Те, що проти людей і себе, треба виправляти за допомогою суворої догани. Чому так? Тому, що порушення проти Бога має вічні наслідки.</p>	
13.	<p>Основне завдання дисципліни в тому, що: «у тих, кого ми виховуємо для Бога і церкви, потрібно постійно укріплювати, зігрівати такі почуття, які Господь потребує від своїх дітей»</p>	<p>Наглядайте за собою усе життя. Аналізуйте себе, щоб бути спасеними (Псалом 11:10, Філіп. 2:21, 4:4).</p>

Отже, як показав аналіз, гуманістичними назвати роботи Я.А. Коменського не є доречним, оскільки, пишучи свої підручники, він цитував біблійні вірші, щоб підтвердити ту чи іншу думку, правило чи пораду. Тому, правильно буде назвати його християнським педагогом, який бажав, щоб кожна школа виховувала в учнях не тільки здібності до знань, але й прививала кожному благоговіння перед Господом, бажання служити іншим від щирого серця, любов до Святого Письма та навчила кожного усюди бачити та розуміти Бога.

Висновки... У ході дослідження педагогічного спадку Я.А. Коменського на предмет біблійного впливу на нього було встановлено, що всі принципи та правила виховання пронизані біблійним змістом, оскільки для підтвердження багатьох своїх педагогічних ідей Я.А. Коменський цитував біблійні верші. Він вважав, що основою освіти є підготовка учня не тільки для земного життя, але й до вічного. Вже тут на землі, писав він, необхідно навчитися жити як на небі. А також зазначав, що ці ідеї подарував йому Господь і тому він пропонує це всім і просить, щоб це стало загальним здобутком та надбанням. Але додає він, якщо хтось винайде щось краще, нехай використовує це для блага суспільства. Щоб та міна, яку ти отримав від Господа, принесла дохід та користь кожній людині (Лук. 19:20-26).

До перспективних напрямків досліджень у даній сфері, на наш погляд, варто віднести дослідження питання духовно-моральних цінностей у працях Я.А. Коменського відповідно до християнської філософії освіти.

Список використаних джерел і літератури / *References:*

- 1.Нероба В. В. Діяльність церкви «чеських братів» в Україні в XV–XVII ст. [Електронний ресурс] / В. В. Нероба. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.adventist.org.ua/news_ukraine_cech.html. / Neroba V. V. The activities of the church «Unity of the Brethren» in Ukraine in XVI-XVII centuries. [Elektronnyi resurs] / V. V. Neroba. – 2012. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.adventist.org.ua/news_ukraine_cech.html. [in Ukrainian].
- 2.Педагогика / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко – Москва: Школьная пресса, 2002. – 492 с. / *Pedagogika V. A. Slastenyn, Y. F. Ysaev, A. Y. Myshchenko. – Moskva: Shkolnaia pressa, 2002. – 492 s. [in Russian].*
- 3.Аристотель. Политика / Аристотель. – Москва, 1983. – 644 с. – (Соч. в 4-х томах). / *Arystotel. Politics / Arystotel. – Moskva, 1983. – 644 s. – (Soch. v 4-kh tomakh). [in Russian].*
4. Коменський Я. А. Велика дидактика / Ян Амос Коменський. – Москва: Уч.пед.издат, 1955. – 252 с. – (Педагогічні твори). / *Komenskyi Y. A. Great didactics / Yan Amos Komenskyi. – Moskva: Uch.ped.yzdat, 1955. – 252 s. – (Pedahohichni tvory). [in Russian].*
- 5.Куриляк В.В. Внесок Яна Амоса Коменського в розвиток реформації на слов'янських землях / В.В. Куриляк. – Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми соціальних та економічних процесів в умовах трансформації українського суспільства». – К.: «Міленіум», 2016. – 284 с. / *Kurilyak V. V. Jan Amos Comenius contribution to the development of the Reformation in the Slavic lands / V. V. Kurilyak. - Mizhnarodna Naukova konferentsiya «Aktualni problemi sotsialnih that ekonomichnih protsesiv in the minds transformatsii ukrains'koho suspilstva»ю – K.: «Milenium», 2016. – 284 s. [in Ukrainian].*
- 6.Коменський Я. А. Материнская школа / Я. А. Коменський; пер. Д. Н. Королькова, под ред А. А. Красновского. – Москва: Учпедгиз, 1947. – 104 с. / *Komensky Y. A. School Parent / Y. A. Komensky; D. N. Korolkova, A. A. Krasnovsky. – Moscow: Uchpedgiz, 1947. – 104 s. [in Russian].*
- 7.Біблія – Київ: Українське Біблійне Товариство, 2011. – (Переклад професора Івана Огієнка). / *Bible – Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo, 2011. – (Pereklad profesora Ivana Ohienka). [in Ukrainian].*
- 8.Коменський Я. А. Избранные педагогические сочинения / Ян Амос Коменський. – Москва: Уч.пед.издат,

1941. – 167 с. – (Педагогічні твори). / Komenskyi Y. A. Favourites Pedagogical Works / Yan Amos Komenskyi. – Moskva: Uch.ped.yzdat, 1941. – 167 s. – (Pedagogichni tvory). [in Russian].

Дата надходження статті: «02» вересня 2016 р.
Стаття прийнята до друку: «14» вересня 2016 р.

Рецензенти:

Зінченко В. – доктор філософських наук
Сіданіч І. – доктор педагогічних наук, професор

Георгінова Лариса – проректор із зовнішніх зв'язків Українського гуманітарного інституту, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: georginova@ugi.edu.ua

Georginova Larisa – vice-rector for External Communications of Ukrainian Institute of Arts and Sciences, candidate of pedagogical sciences, assistant professor, e-mail: georginova@ugi.edu.ua

Куриляк Валентина – студентка Українського гуманітарного інституту, гуманітарний факультет, e-mail: valentina.kuryliak@gmail.com

Kuryliak Valentina – student of Ukrainian Institute of Arts and Sciences, faculty of Humanities, e-mail: valentina.kuryliak@gmail.com

Цитуйте цю статтю як:

Георгінова Л. Основа педагогічних ідей Яна Амоса Коменського / Лариса Георгінова, Валентина Куриляк // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 21. – С. 20–25.

Cite this article as:

Georginova L, Kuryliak V. Basis of Pedagogical Ideas of Jan Amos Comenius, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 21, pp. 20–25.

УДК 37.017.92

ІРИНА ГЛОТОВА,

кандидат філологічних наук

*(Україна, Одеса, Одеський автомобільно-дорожній коледж
Одеського національного політехнічного університету)*

IRINA GLOTOVA,

candidate of philological sciences

*(Ukraine, Odesa, Odesa College of Civil Engineering and Architecture
of Odesa National Polytechnic University)*

orcid.org/0000-0002-0517-4347

Мультикультуралізм як ціннісна орієнтація сучасної освіти

Multiculturalism as Value Orientation of Modern Education

У статті досліджено мультикультуралізм як основний фактор, що визначає сучасні соціально-філософські та філософсько-педагогічні дослідження.

Визначено аксіологічні складові мультикультурної освітньої парадигми: мультикультурну особистість, під якою розуміється особистість, яка сприймає себе як суб'єкта полілогу культур, що має активну життєву позицію, володіє розвиненим почуттям емпатії і толерантності, емоційною стійкістю, здатна до продуктивної професійної діяльності в умовах культурного різноманіття суспільства. полікультурне взаємодія, яка володіє потужним аксіологічними потенціалом і є, на нашу думку, другою складовою мультикультурної освітньої парадигми. Третьою складовою мультикультурної освітньої парадигми є мотиваційно-діяльнісний компонент, який передбачає сформованість навичок міжкультурної взаємодії; володіння методами, формами, прийомами і техніками педагогічної роботи у мультикультурному колективі; навичками забезпечення культурного змісту навчання; гуманістично орієнтований стиль педагогічної взаємодії.

Міжкультурна комунікація як четверта складова мультикультурної освітньої парадигми спрямована на досягнення взаємодії соціумів, представників різних культур на основі взаєморозуміння.

Ключові слова: *мультикультуралізм, мультикультурна освіта, мультикультурна особистість.*